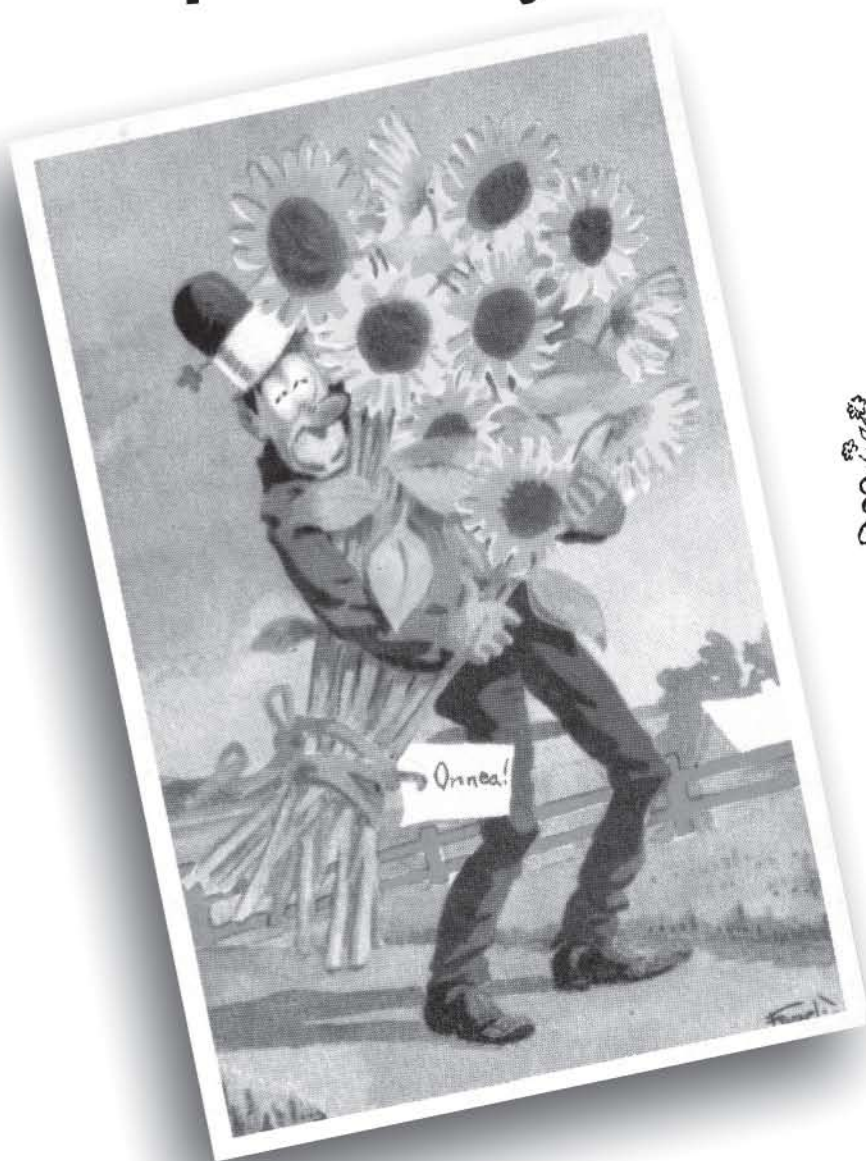

Fogelin taidot viihdyttivät suomalaisia halki vuosikymmenten

Kadonneen Suomen symboli, 80-vuotias Pekka Puupää on yhä voimissaan.

Osuuskaupan palveluksessa

Ekonomian uran tyssättyä Fogeli keskittyi piirtämiseen ja maalaamiseen. Ensimmäiset työnsä hän sai julkaistua pilalehdistön puolella. Nuorukaisesta kehittyi vasemmistolaisen Kurikan merkittävin ja näkyvin pilapiirtäjä. Fogeli piirsi paljon myös muihin lehtiin niiden poliittiseen kantaan katsomatta, mikä oli pilapiirtäjille Suomessa hyvin tavallista.

Fogelin varsinaiseksi työmaaksi tuli osuusliike Elanto. Fogeli palkattiin mainospilapiirtäjäksi 1916 ja 1920-luvulle tultaessa hän peri koko mainososaston hoitoonsa.

Rainer Sandell

Ola Fogelberg (1894-1952) varttui Oulunkylässä Helsingin kupeessa. Fogeli från Ågeli, kuten sanottiin. Koulussa lukeminen ei maittanut, urheilu ja keppostelu veivät kaiken ajan. Fogeli sai kuin saikin valkolakin vuonna 1914, tosin Suomen surkeimmilla pisteillä.

Isä tahtoi, että Fogeli menisi kauppakorkeaan, oppisi suomea ja hankkisi itselleen kunnan ammatin. Pääsyvaatimuksena ollut kielikoe tuotti vaikeuksia. Lause ”skeppen kommer från främmande länder hämtande kaffe och socker” kääntyi seuraavasti: ”Laitvat tullavat multa malta tullavat kaffi ja sokeri.” Niinpä Fogeli reputti – onneksi.

Mainospäällikön tehtäviä Fogeli hoiti aina vuoteen 1945.

Vähävaraisten aseman kohentamiseen pyrkivä osuuskauppaliike oli alkuaan heiveröinen. Ihmisillä ei ollut selvää käsitystä liikkeen toiminnasta ja periaatteista, joten jäsenistön valistaminen oli välttämätöntä. Tätä tarkoitusta varten perustettiin *Kuluttajain Lehti ja Elanto* 1916.

1920-luvun puolivälissä viihteen osuutta lehdissä haluttiin lisätä. Kun Fogelilta pyydettiin sarjakuvaa, hän muisti vuosien takaa Jalmarin Finnen käyttämän haukkumanimen. Tämän ympärille Fogeli kehitti yhden Suomen rakastetuimmista sarjakuvahahmoista.

”Kun Pekka Puupää oli kotoaan oppinut niin paljon, ettei enää mitään käsittänyt, jätti hän äidilleen hellät jäähyväiset ja lähti tallustamaan avaraan maailmaan oppiansa lisäämään.” Näin alkoi kuuluisan kukkahatun seikkailut *Kuluttajain Lehdessä* vappuaattona 1925. Pekka, tuo hyväntahtoinen hölmö, jolla oli päällään kauhtunut hännystakki, suuntasi kohti Helsinkiä, joka osoittautui ”suureksi ja muhkeaksi paljon oppimista sisältäväksi ihmiskeoksi.”

Pekka kiinnitettiin *Kuluttajain Lehdessä* avustajaksi. Alkuaan Pekka oli sitoutunut osuuskauppamies. Valistusta ei sopinut unohtaa, joten myös Pekka mainosti osuuskaupan omia tuotteita, opetti liikkeen toimintaperiaatteita ja hyökkäsi sen vihollisia vastaan.

Usein mainostettu tuote oli OK:n tahrannoitain. Pekka tosin ei uskonut ihmeaineisiin. Itsepäisyys kostautui. Vesipesun jälkeen Pekan takki kutistuu puoleen, ja tahrannoitain bensinillä päättyy housujen syyntymiseen tuleen.

Kerran Pekka ei koiranilmalla viitsinyt kävellä osuuskauppaan, vaan asioi yksityiskaupassa. Kotona laiskuus paljastuu. Justina raivostuu, antaa selkäsanaan ja lukitsee miehensä komeroon: ”Istu siellä ja mieltä joku tunti – ehkä rupeat ymmärtämään osuustoimintaa.” Pekalla oli monia kohtalotovereita. Oli tavallista, että työläiskodin lapsi sai selkäänsä, jos oli käynyt yksityiskaupassa.

Edistysmielinen osuuskauppaliike, jota Pekkakin palveli, oli sitoutunut puolueettomuuteen. Tästä huolimatta Lapuanliike syytti sitä kommunismista. Osuuskauppaa vastaan hyökkättiin rajusti, ja Pekkakin yritettiin kesällä 1930 muiluttaa. Pekka pääsee onneksi pakenemaan, kun lapualaisten kiista

Ola Fogelberg 18-vuotiaana.

siitä, pitäisikö Pekka hirttää, viedä rajan yli vai löylyttää, yltyy nyrkkitappeluksi.

Raskas sota-aika

Talvisodan alla Fogeli kutsuttiin palvelukseen. Ikämiehenä hän ei joutunut rintamalle, vaan hän hoiti Elannossa väestösuojelutehtäviä. Työhuoneessaan Fogeli istui univormussaan aina valmiina hälytykseen.

Fogeli lähti jatkosodassa vapaaehtoisena viihdytyskiertueille – hän teki taikatemppuja, kertoi hauskoja juttuja ja näytti elokuvia. Fogeli piirsi myös kenttälehtiin. Samoihin aikoihin Pekka nähtiin ensimmäisen ja viimeisen kerran armeijan harnaisissa.

Suomalainen sarjakuva oli menettää suurmiehen. Viihdytyskiertueella Fogelia kuljettanut saksalainen kuorma-auto syöksyi tieltä ja kaatui. Fogelin päälle putosi raskas tarvikelaatikko. Kotiin ilmoitettiin, että ”vain joitakin kylkiluita on mennyt sijoiltaan”. Tämä ei ollut koko totuus, sillä Fogeli makasi pitkään Ivalon sotasairaalassa lähes kokovartalokipsissä.

Pekkaa Fogeli ei silti unohtanut. Hän jatkoi piirtämistä sairausvuoteella, sarjan ilmestymiseen tuli ainoastaan neljän viikon tauko. Fogeli oli huolissaan, miten perhe pärjää taloudellisesti: ”Tarvitsen vain työpöydän Pekkaa varten, kun tulen.”

Sota-aika oli Fogelille raskasta. Ensin hän loukkaantui itse, sitten kuoli hänen isänsä. Lisäksi hänen poikansa Bengt kaatui Vuosalmen taisteluissa heinäkuussa 1944. Fogeli vietti 50-vuotispäiväänsä samaisessa heinäkuussa. Lehdissä oli kuvia päivän-sankarista, mutta juhlatunnelma oli kaukana: ”Tavallisissa oloissa Pekkaa on hirmuisen hauska tehdä, mutta nyt näissä oloissa se on uskomattoman raskasta. Ei tahdo mitenkään voida keskittyä Pekan elämän piiriin, kun on paljon muita – ja mielestäni tärkeimpiä – ajateltavia.”

Aivan kuin tässä ei olisi ollut tarpeeksi. Fogelin tyttären, Toton juuri vihitty aviomies teloitettiin erittäin arvelluttavan pika-oikeuden jälkeen rintamakarkuruudesta. On ällistyttävää, kuinka Fogeli jaksoi kaikesta huolimatta naurattaa Suomen kansaa.

Pekka seikkaili koko sodan ajan kotirintamalla, mutta sodan kauheuksia ei voinut paeta. Helsinkiäkin pommitettiin. Pekka Puupään asenne oli kuitenkin korostuneen rauhallinen. Pekka

jopa keksii miten pommeilta voitiin suojautua. Hän vie keksintönsä piirustukset patenttivarastoon, mutta peltiselle saatteenvarjolle ei myönnetty patenttia.

Sota-aikana oli pulaa kaikesta. Fogeli ja Pekka kärsivät, koska olivat kovia tupakkamiehiä. Fogeli kertoi 1930-luvun alussa polttavansa 10-12 suurta sikaria päivässä. Kerran Pekka teki lakon onkireissulla, mutta kotvan kuluttua hänen oli soudettava ostamaan tupakkaa lähisaaren äijältä.

Pulaa yritettiin helpottaa kasvattamalla kessua. Väli rauhan kesänä Fogeli viljeli nurkantakuista, mutta eräänä loppukesän yönä halla oli viedä koko sadon. Kessut saatiin pelastettua, ja kun niitä oli aikansa kuivattelu, Fogeli lisäsi joukkoon Cumarinimistä tupakanhajustetta. Täpötäydestä junastakin löytyi kummasti tilaa, kun Fogeli tuprutteli piippuaan.

Pekan viljelmät puolestaan työnsivät vain rikkaruohoa. Hän sai kuitenkin hommatuksi kessua, jonka hän leikkasi ja pani korvikekahvirasiaan. Puupään perheessä koettiin yllätys, kun Justina keitti Mantatädille kahvit.

Muutto maalle

Sotien päätyttyä elettiin Pekka Puupään kulta-aikaa. Kotimainen populaarikulttuuri oli nousussa, ja Puupää suosionsa huipulla. Fogeli erosi Elannon palveluksesta, osti

Tammisaaren maalaiskunnasta merenranta-tilan ja keskittyi Pekkojen piirtämiseen. Tuohon aikaan kaupunkilainen ei saanut omistaa tilaa, joka olisi elättänyt viljelijän tai kalastajan, ellei sitä itse päätoimisesti hoitanut. Niinpä Fogeli merkitsi ammatikseen kalastaja ja istui laiturin nokassa onki kädessä mietiskelemässä. Hän oli täysin tyytyväinen, jos kala ei syönyt.

Vuodesta 1943 lähtien Pekka seikkaili myös joka jouluksi ilmestyvissä albu-meissaan, joita maassa myytiin ennennäkemättömiä määriä. Fogelbergit tulivat hyvin toimeen sarjakuvien tuotolla.

Aiemmin Fogeli oli kesäisin purjehtinut saaristossa, mutta nyt purjevene vaihtui kumijalkaan. Fogeli osti valtioneuvoston vanhan Packard Limousinen, laittoi takapenkin tilalle hetekan ja lähti Lönnrotin hengessä Suomea kiertämään.

Pekka muutti Fogelin perässä maalle. Helsinki vaihtui Savikylään, joka muistutti

Fogelberg Elannon mainososaston työhuoneessaan.

radanvarsiyhteisöä pääkaupungin läheisyydessä. Tosin Pekka oli liikkuvaa sorttia. Fogelin sanoin Pekka oli ”aikamoinen mustalainen, joka asui milloin maalla, milloin kaupungissa.”

Kun Fogeli oli lähtenyt Elannosta, Puupää-sarjojen aiheet muuttuivat niin, että urbaanit, poliittiset ja työväenhenkiset vitset painuivat entistä enemmän taka-alalle. Maailmakin oli muuttunut. Osuusliikkeestä oli kasvanut suuri ja mahtava, eikä Pekan tarvinnut enää puolustaa sitä. Yhteiskunnalliset ristiriidat helpottivat ja Suomi otti ensiaskeleita kohti hyvinvointivaltiota. Kaikki kansanryhmät saattoivat ottaa Pekan omakseen.

Kultainen kaava

Fogeli piirsi Puupäätä 27 vuotta melko tarkkaan samalla kaavalla: stripissä oli kahdella rivillä 4 – 6 kuvaa. Hyvin harvoin hän varioi tai irtaantui tästä muodosta. Pekan syntymän aikoihin oli tyypillistä, että teksti oli kuvien alla. Puhekuplia alettiin käyttää vasta 1930-luvulla amerikkalaisen sarjakuvan vaikutuksesta.

On sanottu, että Fogelin Puupää oli vanhanaikainen ja sen muoto oli perintöä sotaa edeltävältä ajalta. Jotkut ovat jopa väittäneet Puupäätä enemmänkin kuvasarjaksi kuin sarjakuvaksi. Oli miten oli, mutta Puupään kaava toimi. Fogelin ei tarvinnut

Pekka sellaisena kuin hänet esiteltiin Kuluttajain Lehden lukijoille 1925. Seuraavalla sivulla Pekka vuosikertaa 1975.

muuttaa tyyliään, vaikka sarjakuva ”kehittyikin” hänen aikanaan. Tekstit eivät olleet kuvien tarpeetonta selittelyä, niin kuin usein tuon ajan sarjakuvissa oli tapana. Ne olivat välttämätön osa vitsiä, ne tukivat sitä, tai antoivat kuville aivan uuden tulkinnan. Fogeli teki myös paljon sarjoja täysin ilman tekstiä.

Fogeli hahmotteli kuvat lyijykynällä hieinan lopullista kokoa suurempina ja piirsi ne sitten puhtaaksi mustalla tussilla. Hän kertoi pyyhkivänsä ja piirtävänsä Pekan ilmeitä ja liikkeitä monta kertaa ennen kuin hän oli tyytyväinen: ”Pekan on oltava elävä ihminen.”

Puupää ei ollut varsinaisesti mikään lasten sarja. Alkujaan Puupäihin sisältyi paljon politiikkaa ja muita yhteiskunnallisia aiheita, joita lapset eivät ymmärtäneet. Pekkakaan ei ollut mikään puhdas pulmunen. Usein hän saattoi istuskella oluella yömyöhään, pelata korttia tai vilkuilla vieraita naisia. Lapset lukivat Puupäitä mieluisasti, vaikka monien vitkien aiheet nousivat heidän elinpiirinsä ulkopuolelta.

Puupää-sarjakuvien huumori on ajatonta. Nauru syntyy Pekan hölmöydestä, Justiinan äkäisyydestä ja Pätjän kujeilusta. Arkiset kommelukset, laiskuus, väärinkäsitykset ja naisen ja miehen suhteen ongelmallisuus ovat hyviä vitsein aiheita nykyäänkin. Pekassa ja Justiinassa on paljon samaa kuin Viivissä ja Wagnerissa.

Supisuomalainen antisankari

Fogeli ei koskaan oppinut suomea kunnolla. *Kuluttajain Lehden* Puupäiden kieliasun tarkisti Martti Larni. Myöhemmin Fogelbergien naiset, vaimo Laura ja tytär Toto, oikolukivat Fogelin sarjat, mutta ideointiin

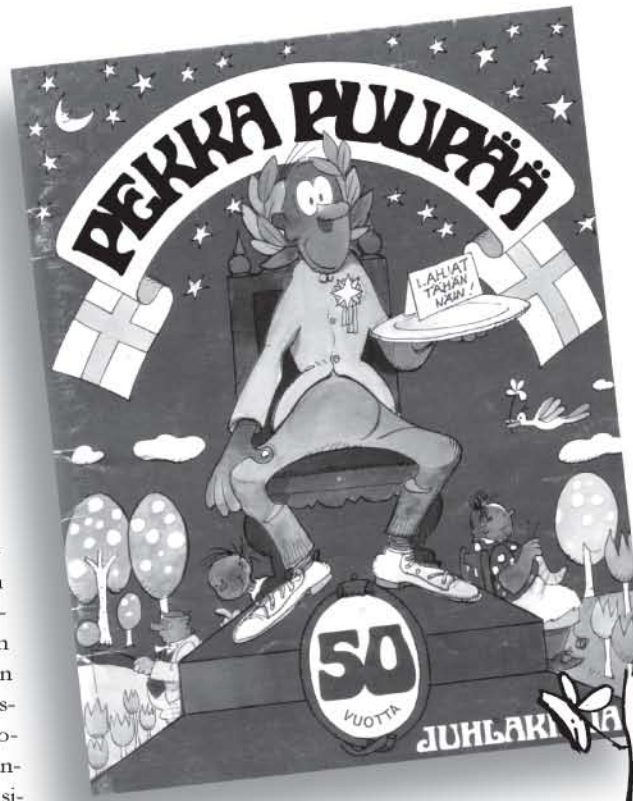

Pekka Puupään juhlakirja
vuodelta 1975.

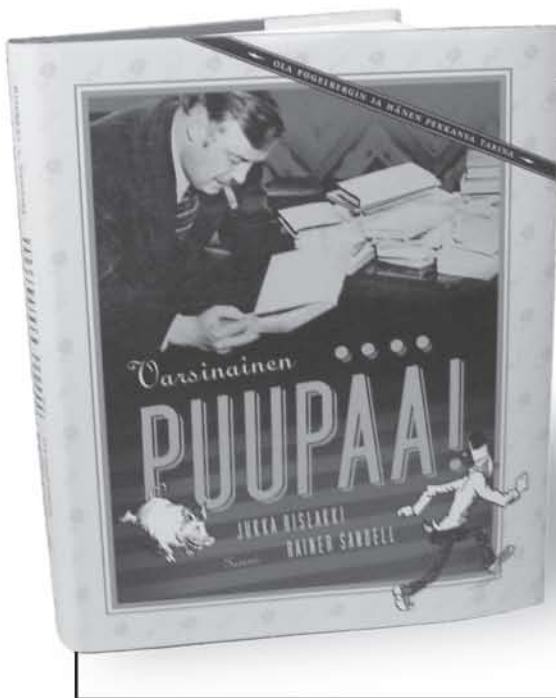
he eivät osallistuneet. Kuitenkin Fogelin kirjoittamia artikkeleja lukiessa huomaa, että hänen kielen-
sä, vaikka hieman kömpelöä oli-
kin, on erittäin rikasta, monivah-
teista ja pullollaan riemastuttavia
kielikuvia. Samaa voi sanoa Puu-
pää-sarjakuvista.

Fogeli oli kotoisin ruotsinkieli-
sestä porvarisperheestä. Isä oli kor-
kea virkamies ja äiti taidetta harras-
tava baltiansaksalainen aatelinen. On
mielenkiintoista, miten tällaisen taut-
tan omaava henkilö pystyy luomaan
niin supisuomalaisen antisankarin
kuin Pekka Puupää. Fogeli ei samas-
tunut eliittiin eikä omaksunut herro-
jen elkeitä. Hän ei ollut silti rahvaan-
omainen, vaan hänellä oli sydämen si-
vistystä.

Fogeli piirsi Pekka Puupää -sarjaku-
via reippaasti yli tuhat neljännesvuosi-
sadan aikana. Melkoinen saavutus mieheltä,
joka oli samalla Elannon pitkäaikainen
mainospäällikkö, poliittinen pilapiirtäjä, en-
nakkoluuloton keksijä, Suomen nopein
keskimatkojen juoksija, vapaapalokun-
talainen, taikuri, sankarimatkaileja, perheen-
isä ja paljon muuta. Fogeli kuoli lyhyen sai-
rauden jälkeen 1952 vain 58-vuotiaana.
Hänen työtänsä jatkoi tytär Toto Fogelberg-
Kaila, joka piirsi Puupäitä aina 1970-luvul-
le saakka.

Fogeli tunsi Suomen ja ymmärsi
suomalaisia. Puupää-sarjakuvien nä-
kökulma oli aina pienen ihmisen.
Pekka jakoi suomalaisten ilot ja surut,
unelmat ja pelot vuosikymmenestä toiseen.
Pekka koki poliittiset mullistukset, pula-ajat,
sodat, kotirintaman vaikeudet ja jälleenra-
kennuksen. Jos haluaa tutustua maamme
menneisyyteen, kannattaa lukea vanhoja
Puupäitä, joissa mennyt aika on väkevästi
läsnä. Puupää kuvaa Suomea, joka on jo ka-
donna.

Lisää aiheesta kertoo Jukka
Rislakin ja Rainel Sandellin tänä
syksynä ilmestynyt kirja
Varsinainen Puupää! Ola
Fogelbergin ja Pekka Puupään
tarina. Tammi 2005.